

В.М. Вдовенко, здобув.

ЕВОЛЮЦІЯ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ ДОКТРИНИ ФІНЛЯНДІЇ

Проведено аналіз зовнішньополітичної доктрини Фінляндії, визначено витоки нейтрального статусу країни, причини набуття, складові нейтралітету Фінляндії, його вияв у зовнішньополітичній діяльності. Виявлено коло чинників, які здійснювали вплив на еволюцію зовнішньополітичної доктрини Фінляндії.

This article is dedicated to evolution of the Doctrine of the Foreign Policy of Finland. Here the author analyses the roots of Finnish neutrality, its important elements; defines the range of factors that influence the evolution of Finnish doctrine of the Foreign Policy.

Процеси, які сьогодні відбуваються в світі, наочно свідчать про глобалізацію сучасних політичних відносин. Посилюється вплив чинників транснаціонального характеру в усіх сферах суспільного життя. Такий стан речей, звичайно, відбивається на поведінці держав на міжнародній арені. Таким чином, будь-яка держава незалежно від своєї реальної ваги та впливу опиняється втягнутою у світові процеси. Тому роль і значення інституту постійного нейтралітету, близького до нього статусу – позаблоковості, певним чином змінилися.

За умов конфронтації між Сходом і Заходом актуальнішими були такі питання, як, наприклад, врегулювання навколо Німеччини, боротьба США та СРСР за зони впливу в усіх регіонах світу. За таких обставин нейтральні країни не являли собою інтересу, однак слугували свого роду "перевалом" (місцем діалогу) двох протилежних блоків. Такі країни, як Швейцарія, Австрія, Фінляндія, завоювали повагу та велику шану міжнародного співтовариства своєю гостинністю до міжнародних організацій, конференцій. За часів "холодної війни" тут досягалася згода з багатьох гострих проблемних питань міжнародних відносин.

Актуальність даної статті визначається тим, що в ній автор прагне на прикладі еволюції зовнішньополітичної доктрини Фінляндії вивчити феномен нейтралітету в сучасних умовах міжнародного життя, зокрема в сучасній системі європейської безпеки; здійснити спробу проаналізувати основний зміст сучасного розуміння та застосування принципу нейтралітету на прикладі Фінляндії; висвітлити особливості концептуального забезпечення фінської політики нейтралітету і динаміку її розвитку.

Слід наголосити, що питання нейтралітету і позаблоковості держави не є ключовою сферою дослідження в сучасній політологічній літературі. Здебільшого увагу науковців привертають такі сучасні процеси, як розширення ЄС, трансформація НАТО, реформування ООН тощо. За таких обставин роль і значення нейтралітету в сучасному світі відсуваються на другий план. Поняття ж позаблоковості не має належного обґрунтування. У сучасній історіографії є роботи, присвячені проблемі постійного нейтралітету і позаблокового статусу держави (Ю.Бараш, О.Іжак, Г.Мечніков [6]; Е.Чедвіка (Chadwick) [12]; Т.Роїтнер [14]; Р.Беллами [11]; Аллісон Рой [14]; Полвінен Туомо [16]; Джаспер вон Альтенбокум Воїнг [17] тощо), в яких аналізується підхід певної нейтральної країни до шляху реалізації власних національних інтересів в сучасному міжнародному житті та проводиться їх (нейтральних країн) порівняльний аналіз. У цих працях увага приділяється більшою мірою окремим аспектам взаємовідносин певних постійно нейтральних країн з іншими суб'єктами міжнародного життя, зокрема ООН, ЄС, НАТО. Існують розробки як політологічного, так і виключно правового характеру (Д.Гедеків [7]; К.Воронов [4]; В.Кружков [5]; Г.Ігошкін [9]; А.Кудряченко [10]; О.Гончаренко [8]; Осмо Юсілли, Сеппо Хентеля, Юккі Наваківі [3] тощо), але немає комплексного підходу до проблеми постійного нейтралітету в сучасній системі міжнародних відносин, що формується (зокрема, в умовах формування нової архітектури європейської безпеки), рівною мірою як і аналізу співвідношення категорій "нейтралітет" та "позаблоковий статус".

Виходячи з цього, вивчення інституту нейтралітету в контексті еволюції сьогодні його змісту, зокрема на прикладі Фінляндії, має безперечний науковий інтерес і полі-

тичне значення та є вкрай актуальним, зважаючи на формування постбіполярної системи міжнародних відносин.

Політику нейтралітету Фінляндія проводить з 1955 р. У роки "холодної війни" зовнішня політика країни характеризувалася добросусідськими відносинами як з СРСР, з яким вона у 1948 р. уклала Договір про дружбу, співробітництво і взаємодопомогу, так і із західними країнами (приєдналася до Міжнародного валютного фонду (МВФ), стала членом Всесвітнього банку та учасницею договору ГАТТ). Аналізуючи політику Фінляндії в цей період, слід наголосити, що ставлення країни до Європи та розвитку європейського співробітництва було значною мірою політизованим (через СРСР) та визначалося політикою не-приєднання до військових і навіть невійськових союзів.

Так, підписаний ще у 1948 р. фінляндсько-радянський Договір про дружбу, співробітництво та взаємодопомогу (Договір ДСВ-48) містив зобов'язання не приєднуватися до союзів, спрямованих проти одної із країн (малися на увазі західні країни та їх військово-політичний блок НАТО), що домовляються, та не здійснювати таким чином союзам підтримки. Фінляндія зобов'язалася також обороняти свою територію, щоб її не могли використати як плацдарм для нападу на СРСР. Якщо міжнародне становище ускладниться, передбачалося співробітництво на основі фінляндсько-радянських консультацій і можливість військово-політичного союзу [1, с. 11].

Період "розрядки" в міжнародних відносинах у 1970-ті роки спричинив активізацію міжнародної політики Фінляндії: вона активно ініціювала скликання НБСЕ, виявляла "гостинність" до проведення на її території різноманітних конференцій, зустрічей. Найголовнішим напрямом зовнішньої політики Фінляндії став економічний: міжнародне економічне співробітництво і членство в відповідних організаціях, що окрім розвитку торгівлі, конкурентоспроможності промисловості, економічного зростання і стабільності забезпечило б країні привілеї у конкуренції зі Швецією та Норвегією.

Слід зазначити, що співробітництво країн Північної Європи у другій половині 1940-х рр. вийшло на істотно новий рівень – виник план заснування митного союзу. Звичайно, це не сподобалося СРСР. У 1952 р. північно-європейські країни заснували Північну раду, проте Фінляндія спочатку не увійшла до неї, однак мала з Радою "точки дотику" і була готова розвивати співробітництво. Пізніше Північна Європа створила загальний скандинавський ринок, у який Фінляндія також не потрапила через негативне ставлення до подібних кроків Радянського Союзу. Коли утворилася Європейська асоціація вільної торгівлі (ЄАВТ), Фінляндія наполегливо стала переконувати СРСР, що співробітництво носитиме для країни неполітичний характер, а виключно економічний. У результаті Фінляндії вдалося укласти з ЄАВТ угоду, але особливим чином. У 1961 р. було укладено договір ФінЄАВТ, за яким Фінляндія не ставала членом Асоціації, проте практично користувалася належними члену пільгами та привілеями. Одночасно Фінляндія урівноважила вплив ЄАВТ, уклавши з СРСР договір про зниження тарифів.

Політика з питань безпеки здійснювала головний вплив на розвиток інтеграційної політики Фінляндії. Вважалось, що найкращим чином безпеку можна гарантувати, проводячи політику нейтралітету. Так керівництво країни намагалося зберегти можливість політичного ма-

неву. Поступово Фінляндія створила єдиний у своєму роді комплекс симетричних договорів з обома таборами – соціалістичним і капіталістичним – та на відміну від інших країн мала в принципі однакові торговельні відносини як із західними країнами, так і зі східними.

Фінляндія стала членом ЄС з 1 січня 1995 р., одночасно з Австрією та Швецією. Підґрунтям такого рішення були як економічні причини, так і прагнення забезпечити безпеку країни. Після подачі Швецією у 1991 р. заявки на вступ до ЄЕС (майбутнього ЄС), Фінляндія з економічних міркувань вирішила також стати членом ЄЕС. Крім того, 1990-й рік став для країни роком серйозної економічної кризи. Занепад східної торгівлі – так називають у Фінляндії торгівлю з СРСР – доля якої знизилася з 25 % на початку 1980-х до 4 % у 1992 р., а також інші фактори, наприклад, лібералізація ринку капіталу, що призвели до 20 %-го безробіття. Передбачалося, що членство в ЄС допоможе вийти з кризи та збільшить можливості Фінляндії впливати на економічну політику. У той же час підґрунтям членства були ті докорінні зміни, які торкалися всієї Європи. Отже, політична карта Європи швидко набувала нових рис.

Таким чином, політична доктрина Фінляндії розвивалася від нейтралітету до політики неприєднання до військових союзів. Першим кроком було обмеження політики нейтралітету тими питаннями, з яких великі держави дотримувалися різних ліній. Потім політика нейтралітету почала визнавати участь в економічному співробітництві, що давало можливість поступово відмовитися від важкої системи симетричних договорів. У 1992 р. нейтралітет визначали як неприєднання до військових союзів: лишаячись поза ними, у випадку війни можна було б зберігати нейтралітет. Це підтримувалося надійною національною обороною [13]. Інтеграційна ж політика Фінляндії зводиться здебільшого до уникнення наднаціональних і політичних зобов'язань. У середині ЄС Фінляндія підтримує "головну течію" (принципи близькості та пропорційності). Водночас членство Фінляндії та Швеції в ЄС принесло на порядок денний ЄС питання північної політики безпеки. Ініціатива Фінляндії спрямована на створення систематичної північної політики ЄС та координацію дій органів співробітництва, які є в північноєвропейському регіоні.

З погляду Фінляндії ЄС та НАТО є центральними дієвими структурами в європейському співробітництві та структурах безпеки. Фінляндія в своїй політиці щодо безпеки дедалі більше робить акцент на співробітництво та співучасть. Так, у 1995 р. Фінляндія стала спостерігачем в ЗЄС, прагне тіснішого співробітництва з НАТО. Північно-Атлантичний альянс країна розглядає як частину існуючого загальноєвропейського діалогу та взаємовпливу в питаннях безпеки.

Хронологія відносин Фінляндії з НАТО виглядає таким чином: у 1992 р. Фінляндія стала спостерігачем в Раді Північноатлантичного співробітництва (РПАС), у 1994 р. приєдналася до Програми "Партнерство заради миру", з 1997 р. бере участь в Євроатлантичній Раді (наступниця РПАС).

Крім того, на початку 1998 р. президент Фінляндії Мартті Ахтісаарі, визначаючи в своїй доповіді основи безпеки країни, сказала, що вони ґрунтуються на неприєднанні до військових союзів, самостійній обороні та співробітництві не тільки в рамках ЄС, але й з НАТО, що реформується [3, с. 324].

Отже, офіційна позиція країни не виключає можливість приєднання до НАТО, однак Фінляндія наголошує, що немає жодної причини для вступу, і до тих пір, доки немає чіткості в трактуванні політичних сигналів приєднання, прямого вибору між вступом чи невступом потрібно уникати.

Таким чином, країна все активніше залучається в усі загальноєвропейські структури не тільки економічного характеру. Обрана позиція спрямована згладити різницю між членством у військовому союзі і нечленством та попередити виникнення нових ліній розподілу Європи.

Характерно, що під час свого головування в ЄС у 1999 р. країна просувала процес розширення союзу та розвиток спільної політики в питаннях безпеки та оборони. При цьому наголос робився на невійськовому співробітництві та розв'язанні кризових ситуацій мирним шляхом.

Отже, попередня "фінляндизація" країни поступово трансформується в європеїзацію. Фінляндія вступає в новий етап розвитку як активний член європейської інтеграції.

1. Фінляндія: краткий обзор. – Хельсинки, 2000.
2. Селло Цеттерберг. Фінляндія после 1917 г. – Хельсинки. – 1995.
3. Юсилла Осмо и др. Политическая история Финляндии 1805 – 1995. – М., 1998.
4. Воронов К. Нейтралитет в постконфронтационной Европе // *Международ. экономика и междунар. отношения* – 1995. – № 5.
5. Кружков В. Нейтралитет в европейском политическом поле // *Международ. жизнь* – 1998. – № 4.
6. Бараиш Ю., Іжак О., Мерніков Г. Європейський нейтралітет і невизначеність України // За ред. проф. А.Шевцова. – Дніпропетровськ – 2002.
7. Гедєков Д. Статус постійних нейтральних держав в сучасному міжнародному праві // *Вісн. Київ. ун-ту. Міжнар. відносини*. – 1999. – Вип. 14.
8. Гончаренко О.М. Нейтралітет, позаблоковість і національна безпека: європейський досвід та альтернативи України // *Стратегічна панорама* – 2000. – № 1.
9. Ізошкін Г. Нова дійсність нейтралітету // *Політика і час* – 1997. – № 10.
10. Кудряченко А. Еволюція нейтралітету // *Політика і час* – 1993. – № 11.
11. Bellamy Richard (Richard Paul). Pluralism and liberal neutrality. – N.Y., 1999.
12. Chadwick E. Traditional neutrality revisited : law, theory, and case studies. – Cambridge, 2002.
13. Finnish Security and Defence Policy 2001 // <http://virtual.fi/ministry/formin.html>.
14. Jasper von Altenbockum Waging. Battle With the Shield of Nordic Values // *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. – 2001, Februar.
15. Roithner T. Neutrality in Europe: Analysis from peace-movements about all-European security-policy. – Vienna, 1999.
16. Roi Alisson. New challenges ahead. // www.virtual.finland.fi/ministry/formin.html.
17. Polvinen Tuomo. Finnish Policy in Neighboring Areas. // www.virtual.finland.fi/ministry/formin.html.
18. Sloan S. NATO Enlargement and the Former European Neutrals / Congressional Research Service, Library of Congress, USA // www.fas.org/man/crs/crs2.htm.

Надійшла до редколегії 25.11.04

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА

О.І. Шнирков, д-р екон. наук

СПІЛЬНА ТОРГОВЕЛЬНА ПОЛІТИКА В СИСТЕМІ ВІДНОСИН СУСІДСТВА ЄС

Розглянуто проблеми формування торговельної політики ЄС як складової концепції сусідства. Визначено основні особливості торговельної політики ЄС щодо України. Підкреслено, що найбільш оптимальним на сучасному етапі режимом торгівлі України з ЄС та Росією є вільна торгівля.

The article deals with the problems of the EU trade policy's forming as a component of the Neighborhood conception and determines the main particularities of the EU trade policy towards Ukraine. It is emphasized that free trade is the most optimal trade regime nowadays for Ukraine with the EU and Russia.

Концепція "сусідства" [1; 2; 3; 4], яка була розроблена ЄС на початку XXI ст., ґрунтується на необхідності визначити принципи та цілі відносин з країнами, які після розширення Союзу у 2004 та 2007 рр. стають його безпосередніми сусідами. Перша причина появи концепції "відносин сусідства", які займають проміжне за змістом

положення між інтеграцією та партнерством, є суттєві зміни у внутрішньому розвитку Союзу, у тому числі, але не тільки, внаслідок його розширення. Високий рівень соціально-економічного розвитку, політичної стабільності, безпеки в країнах ЄС одночасно зробив їх дуже чутливими до змін у сусідніх країнах, збільшення диферен-